

Јасмина Иванов
Филозофски факултет
Косовска Митровица

УДК 316.644:316.662-055.1/2(497.115)
Оригиналан научни рад
Примљен: 13. 9. 2009. г.

ПРОФИЛ РОДНИХ ОДНОСА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ: ИЗМЕЂУ „ПОЖЕЉНОГ“ И СТВАРНОГ

Резиме

На темељу данас већ увелико прихваћеног закључка, насталог на систематизовању искуствене евиденције у оквиру феминистичких истраживања да родне улоге у друштву нису искључиво биолошки дате, већ да оне одсликавају услове репродукције, али и културну матрицу једног друштва у ширем смислу те речи (културну традицију, вредности, религију, идеолошку основу једног друштва итд.), анализирају се налази емпиријског истраживања на студенској популацији. Наиме, у раду се анализирају резултати испитивања ставова студената Универзитета у Приштини (са привременим седиштем у Косовској Митровици) о „пожељним“ родним улогама у контексту породичног вредносног обрасца с једне, као и родне (не)једнакости на КИМ кроз перцепцију шанси жена за остваривање социјалних улога изван породице, с друге стране. Перцепција родних односа испитиване популације може бити тумачена и као индикатор родне сензибилисаности и потенцијала за развој модерних вредносних образаца у популацији која би требало да чини окосницу у изградњи хуманијих и демократских односа у конкретној социокултурној средини.

Кључне речи: пол, род, родне улоге, родне (не)једнакости, родна сензибилисаност, вредносни образац.

Од тренутка када је чувена францускиња де Гогеова (Olympe de Goge) формулисала своју „Повељу о правима жене и грађанке“¹ у којој је први пут иницирано да од стране једног националног законодавства буду призната једнака права женама, прошло је више од два века и велики број принципа из Повеље уграђен је у међународна правна акта и правни систем многих држава. Ипак, мноштво прегледне литературе која се бави питањем легислативе указује не само на домете у овој области већ и на проблеме у имплементацији регулативе (Мршевић 2002, Констатиновић-Вилић, Петрушић, и др. 2004, ОЕСЦ 2005, Гајин (ур.), 2008. итд.). Међутим, и данас када постоје темељи у правној регулативи за равноправност полова, истраживачи обиљем доказа документују родну дискриминацију, и упорно одржавање модела расподеле

¹ Доступно на: URL

http://www.dadalos.org/srbija/frauenrechte/woher/dokumente/dokument_1.htm

родних улога којим женски део популације остаје скрајнут на маргине друштвеног живота.²

Чињеница је да модел по коме су дефинисани мушко–женски односи у једној средини у много мањој мери почива на одлукама поједнаца који ступају у родне односе него што је последица релативно структурисаног и трајног обрасца односа међу половима у друштвеном контексту који утиче на формирање родних улога, родних идентитета и различито понашање жена и мушкараца. Овај образац, у литератури често називан и „родни режим“ (Благојевић 1997, Благојевић 2003), треба тумачити као рефлексiju различитих историјских, друштвених, економских и културних прилика на одређеној територији. Другим речима, појединац не бира слободно своју родну улогу и родни идентитет, већ се он успоставља и обликује кроз односе полова у свим сферама друштвеног живота (Милић 1994: 82). Чак у ситуацијама када је његово деловање усмерено против таквог односа међу половима појединац делује из визуре усвојеног родног обрасца. Какав је профил родног обрасца на територији Косова и Метохије још увек је могуће закључити посредно из студија које се односе на ширу географску и културну средину која укључује и ово подручје, него из малог броја истраживања која се непосредно односе на поменути социјални простор. Ипак, резултати поменутих ретких истраживања који реферешу о својеврсном преклапању етничког и родног идентитета на овој територији (Златановић 2005: 89) били су довољан подстицај ауторки овог рада за упознавање стручне јавности са резултатима истраживања спроведеног на студентској популацији која се образује на једином српском универзитету на територији КИМ. Реч је о истраживању: *Косовско-метохијска збиља у ставовима студената Универзитета у Косовској Митровици 2009-те*, које је реализовала Катедра за социологију Филозофског факултета у Косовској Митровици а у оквиру припрема за међународни научни скуп *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*. Истраживање је планирано на узорку од 440 а реализовано са 422 испитаника. Узорком су обухваћени студенти десет факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици на коме студира укупно 8 738 студената. Реч је о квотном узорку чија структура (посматрано према полу, факултету и години студија) одговара пропорционалном учешћу студената и са наведеним социо-демографским обележјима у укупној популацији из које је „биран“ узорак.³ При том, треба нагласити да би потпунији закључак о „родним приликама“ било

² Тешко би било побројати све релевантне радове који укључују родни модел у анализу односа међу половима у разним сферама друштвености који констатују овакав профил родних односа у савременим друштвима.

³ Детаљније податке о узорку, просторно-временском оквиру и инструменту истраживања могуће је добити из извештаја методолога и коруководиоца истраживања доц. Јасмине Петровић.

могуће извести тек након испитивања опште популације⁴ и анализом емпиријских показатеља званичне статистике⁵ о родним односима на испитиваном подручју.

У истраживању чији се налази реферишу, тврдње којима је испитивана породична вредносна оријентација односе се на релативно структурисане родне односе. Реч је о обрасцима узајамних односа међу половима у оквиру породичне структуре испитиване кроз ставове о пожељним родним улогама. Испитивани су ставови као димензије породичних вредности са циљем да се установи породична вредносна матрица као и родни сензибилитет у истраживаној популацији као својеврсни индикатор модерних вредносних преференција и модела понашања. Имајући у виду ранија слична истраживања (Стјефановић-Захаријевски 2008) одабране су четири репрезентативне тврдње⁶ од којих је свака сачињена по моделу Ликертове скале, конструисане са циљем да се установи склоност ка одређеном типу родних односа у оквиру породичне структуре.

⁴ Због односа међу етничким групама које чине претежни састав становништва на проучаваној територији, немогућности за безбедно кретање, као и недостатка званичних података из пописа становништва, није било могуће организовати истраживање на читавој територији КИМ по стандардима које подразумева научно-истраживачки рад.

⁵ Овде треба указати на неке недостатке званичне статистичке методологије у прикупљању података. Наиме, и поред генералних приговора на техничке и концептуалне проблеме у стварању статистичке емпиријске евиденције који би се односили на различите дефиниције и моделе прикупљања података, треба рећи да поред тога што се они прикупљају на различитим нивоима, на различите начине и различите сврхе, остаје и проблем и занемаривања родних показатеља. Наиме, често су подаци о репродуктивним, економском и другим активностима представљени на нивоу укупне популације и нису дисагрегирани према полу што је озбиљна препрека у примени родног модела у проучавању друштвеног економског и политичког контекста родних односа. Имајући ово у виду УН покушавају да стандардизују дефиниције и методе прикупљања података на глобалном нивоу, међутим још увек постоји проблем да се постигне упоредивост података на нивоу националних статистика. О овом проблему између осталог видети и у: Ђурић-Кузмановић 2000: 101-102. Проблем више из угла питања којим се овај рад бави је и стање у званичним евиденцијама на КИМ. Наиме, у припреми рада „Родна равноправност и одрживи развој“ у коауторству са проф. Драганом Стјефановић-Захаријевски, ауторке су се осведочиле у неажурност и непотпуност података којим располажу јавне установе неопходних за закључивање о истраживаном проблему.

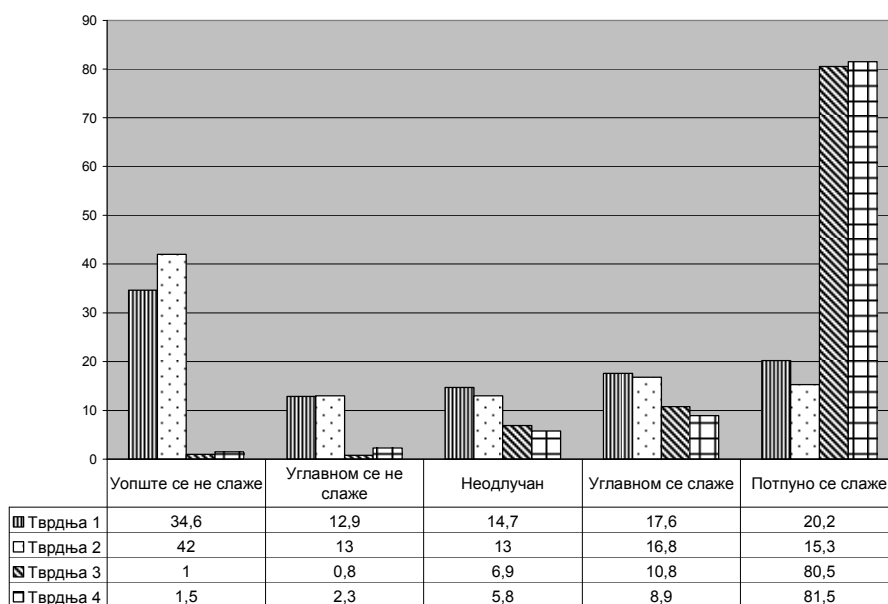
⁶ Реч је о следећим тврдњама према којима је испитаници требало да искажу одређени степен не/слагања: „Најрадије бих живео/ла у породици у којој жена брине о деци и домаћинству а мушкарац зарађује“, „Најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој мушкарац има последњу реч“, „Најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој партнери подједнако брину о деци и домаћинству“, „Најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој партнери равноправно одлучују о свему“.

Резултати истраживања:

„пожељне“ родне улоге у оквиру породичне структуре

Користећи описану методологију претпостављено је да је могуће идентификовати два идеално-типска вредносна породична обрасца: *традиционални*, у чијој основи се налазе патријархалне породичне вредности и архаични родни стереотипи и *модерни*, обележен либералним вредностима и залагањем за родну равноправност.

Графикон 1: Слагање испитаника са тврдњама – индикаторима породичне вредносне оријентације (збирни налаз у %)

Тврдња 1. „Најрадије бих живео/ла у породици у којој жена брине о деци и домаћинству а мушкарац зарађује“

Тврдња 2. „Најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој мушкарац има последњу реч“

Тврдња 3. "Најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој партнери подједнако брину о деци и домаћинству"

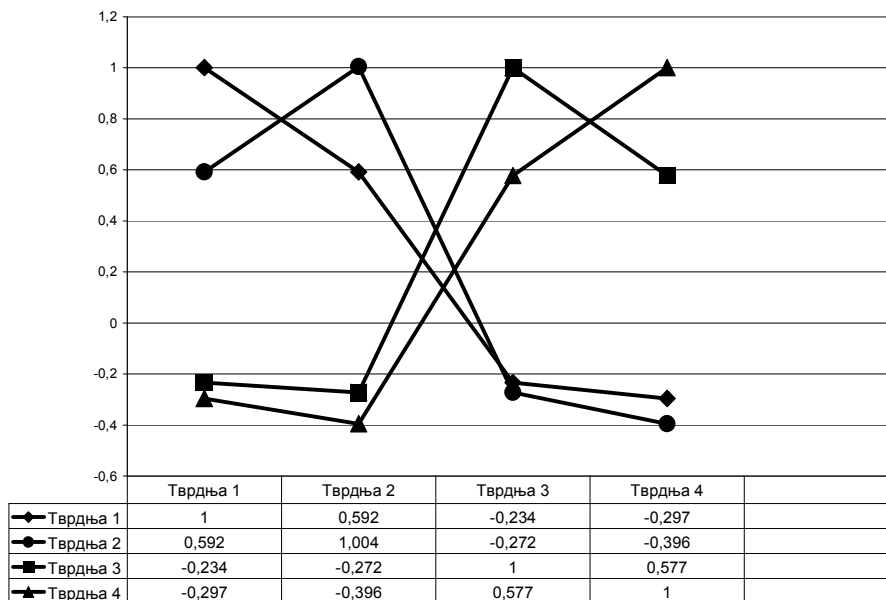
Тврдња 4. "Најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој партнери равноправно одлучују о свему“

Резултати истраживања показују да је слагање (потпуно или делимично) са тврдњама 1 и 2 – репрезентима традиционалног вредносног обрасца знатно слабије изражено него слагање са ставовима 3 и 4 који указују на модерну породичну вредносну оријентацију (Графикон 1). Наиме, 20,2% испитаника

се потпуно слаже са тврдњом „најрадије бих живео/ла у породици у којој жена брине о деци и домаћинству а мушкарац зарађује“, а 15,3% са ставом који указује на изразиту родну дискриминацију оличену у ставу: „најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој мушкарац има последњу реч“. Исто-времено, забележен је изузетно висок постотак потпуног слагања с тврдњама: „најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој партнери подједнако брину о деци и домаћинству“ и "најрадије бих живео/ла у породици у којој у којој партнери равноправно одлучују о свему“. Испитаници у готово иденти-чним износима – 80.5 : 81.5% прихватају ставове који исказују пожељност равноправне поделе породичних обавеза и одговорности (Графикон 1). Дакле, на први поглед у испитиваној популацији се уочава склоност ка модерном породичном вредносном обрасцу.

Међутим, компарација корелација између степенâ слагања са понуђеним тврдњама показује да су њихове вредности такве да не можемо говорити о искључивој доминацији једног вредносног породичног обрасца. Наиме, вредности корелација између степена слагања са понуђеним тврдњама које припадају истом моделу вредносног обрасца су знатно више од вредности које указују на негативну повезаност међу тврдњама из различитих вредносних породичних образаца. Другим речима, испитаници који се слажу са неком од тврдњи које припадају традиционалном обрасцу у знатно већем постотку ће прихватити слагање са другом тврдњом истог вредносног профила него што ће испољити неслагање са било којим ставом који репрезентује модерни вредносни образац и обрнуто.

Графикон 2: Спирманов коефицијент корелација степена слагања на тврдњама – индикаторима* вредносног породичног обрасца

- корелација је значајна на нивоу 0.01

Посматра ли се пожељност понуђених модела родних односа кроз призму полне припадности, добијени налази указују на нову димензију. Испитаници женског пола се у знатно мањој мери слажу са тврдњама које репрезентују традиционални вредносни образац исказан кроз спремност да се живи у породици у којој жени припада брига о домаћинству и потомству а мушкарацу економска потпора заједници, као и у прихватању да мушкарац одлучује у име породице („има последњу реч“). Тако, са првом тврдњом се уопште или углавном не слаже чак 62,7% жена, али мање од трећине особа мушког пола – 32,0%. Истовремено овакав карактер родних одоса у потпуности или углавном је прихватљив за 52,9% испитаника мушког, а свега за 23% женског пола. Што значи да чешће него сваки други мушкарац и нешто ређе него свака четврта особа женског пола прихвата традиционални образац родних односа у породици. Да мушкарац у дому треба да има последњу реч (уопште или углавном) не признаје скоро трећина испитаника мушког пола - 32,8%, али чак 76,1% испитаница! Међутим, скоро половини испитаних мушког пола – 47,6% прихватљиво је да мушкарац има последњу реч у породици док се са таквим „поретком у кући“ слаже свега 17,3% жена. Када се већа наклоност према модерном породичном вредносном образцу исказана на нивоу читавог узорка посматра према полној припадности, уочава се разлика.

Наиме особе женског пола исказују у чак 95,5% случајева слагање са тврдњама да би најрадије живеле у породици у којој партнери подједнако брину о деци и домаћинству и одлучују о свему. Овакви породични односи су пожељни за 86,3% испитаника када је у питању заједничка брига о деци и домаћинству и за 86,9% када је реч о подели одговорности са партнером у одлучивању.

Табела 1: Слагање испитаника са тврдњама – индикаторима породичног вредносног обрасца посматрано према полу испитаника

	Уопште се не слаже		Углавном се не слаже		Неодлучно		Углавном се слаже		Потпуно се слаже	
	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м
Тврдња 1	47.4	21.5	15.3	10.5	14.3	15.2	12.8	22.5	10.2	30.4
Тврдња 2	61.4	21.7	14.7	11.1	6.6	19.6	10.2	23.8	7.1	23.8
Тврдња 3	0.5	1.6	1.0	0.5	3.0	11.1	10.1	11.6	85.4	75.3
Тврдња 4	1.5	1.6	1.5	3.1	1.5	10.4	4.4	13.5	91.1	71.4

На нивоу укупних налаза могуће је рећи да су особе женског пола далеко одређеније за модерни породични вредносни образац који подразумева пожељност равноправне поделе породичних обавеза и одговорности, и против традиционалне расподеле родних улога у оквиру породичне структуре, док су мушкарци још увек са амбивалентним ставовима у односу на модел родних односа какве би желели у својој породици.

Исказани већи степен прихваћености модерног породичног вредносног обрасца у односу на традиционални, био је на провери и у испитивању степена слагања са ставом да је један од главних интереса сваке нације да жене рађају што више деце. Испитаници су у овом случају испољили висок степен слагања. Чак 35% се потпуно и 39% делимично слаже са овим ставом! При том, значајно је да је постотак оних који се не слажу – 14% (уопште или углавном) једва већи од оних који су неодлучни по питању оваквог поимања биолошке репродукције (12%).

Овакви одговори бацају потпуно другачије светло на вредносна одређења исказана поводом преференција везаних за вредносни модел породичне организације. Ови налази могли би се делом објаснити и чињеницом да значајни део испитаних студената живи или је пореклом са простора КИМ, где је српска популација суочена са смањењем броја становника овог етничког порекла с једне, и демографском „експлозијом“ албанског становништва с друге стране, те биолошку репродукцију разумеју и као вид борбе за опстанак сопствене етничке групе на реченој територији. Међутим поређење одговора студената посматраних по месту рођења (74,8 : 71,6%) и месту пребивалишта (73,2 : 74%), показало је да разлика у одговорима између оних

који рођењем или пребивалиштем припадају овој територији и оних који су рођени или бораве ван ње, није статистички значајна.

Утолико се укупни налаз који говори о високом постотку присталица става да је један од главних интереса сваке нације да жене рађају што више деце не може тумачити искључиво као одраз страха домицилног становништа од нестанка Срба са ових простора, већ се део разлога за доминацију оваквог става треба тражити у традиционално-патријалхалном обрасцу поимања жене као „мајке односно родитељице нације“ (Милић 1994: 155). Овакав став одраз је и специфичног односа државе (нације) и појединца на овим прострима који су добро осликани следећим речима: „и сама идеја да људима треба дозволити да сачувају неки имагинарни домен којим би повукли границу између себе и државе представљала би негацију привида да држава представља оно што је добро, чак и у спаваћој соби“ (Kornel 2002: 11). Наиме, не треба заборавити на чињеницу да је последњих година у Србији често промовисан став о дужности жена да репродукују нацију, изражен не само кроз јавна саопштења СПЦ, већ и кроз добро осмишљене медијске садржаје (Минић 2004: 50). Зато није тешко сложити се са констатацијом изнесеном у резимирању промена вредности и њиховог утицаја на родне режиме у земљама у транзицији када се тврди да је „јачање етничких идентитета уско повезано са инструментализацијом жена. Нове националне идеологије потпуно подразумевају подвођење интереса жена интересима нације, што је нарочито видљиво у демографском дискурсу, често повезаном са религиозним дискурсом, када је реч о популацији, односно о фертилитету. Политика репродукције је у земљама транзиције веома важан део политике уопште.“ (Благојевић 2003: 168).

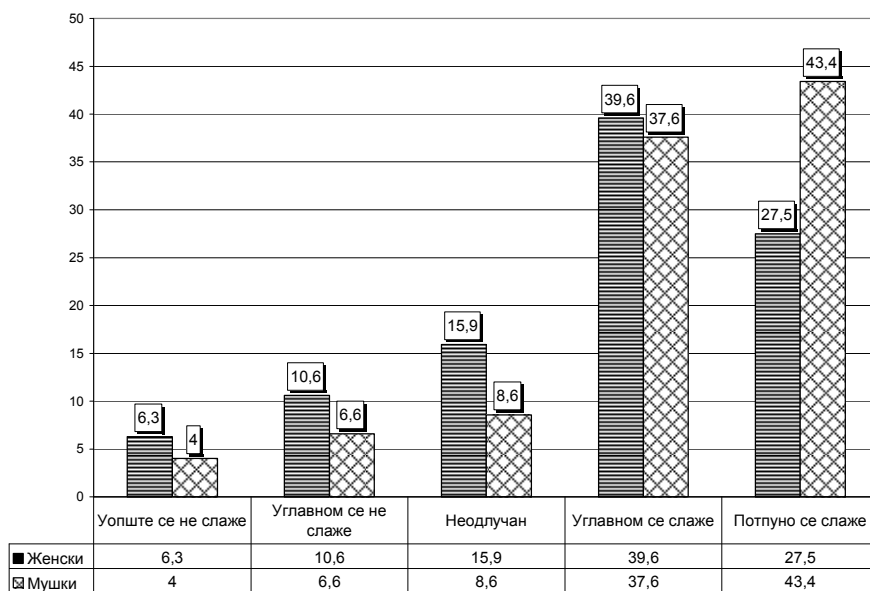
Другим речима, према суду истраживача овај налаз је могуће разумети не само као рефлексију тренутног социјалног, политичког и културног миљеа у коме живи већ и оног у коме је стасавала испитивана популација, а чију социјализацију од најранијег узраста прати формирање идентитетских структура са инсистирањем на националном идентитету као веома значајном сегменту личног идентитета, много битнијем него што су то класно-слојна, образовна, професионална, поткултурна па и родна припадност, које уобичајено чине окосницу идентитета човека у модерним друштвима.

Као значајније социодемографско обележје које утиче на овакво поимање улоге жене у очувању нације, појавио се пол испитаника. Наиме, 57,1% жена (27,5% у потпуности) слаже са поменутом тврдњом и чак 80,8% мушкараца (43,4% у потпуности) – Графикон 3.⁷ Иако је и преко дистрибуција одговора на ово питање могуће закључити да су мушкарци доследније

⁷ Једно истраживање у Србији је показало да се са ставом да је један од главних интереса сваке нације да жене рађају што више деце, потпуно слаже 44,6% мушкараца и 40,7% жена. Опширније о истраживању и налазима видети у публикацији: *Jednake mogućnosti*, OSCE, Beograd, 2003.

окренути традиционалном поимању улоге жене у друштву, натполовично прихватање става о биолошкој репродукцији као интересу нације у женском делу испитиване популације указује на амбивалентност у њиховој социјализацији и прихватљивост тезе о „системској инхибицији“ (Благојевић 1988: 403, Благојевић 1991: 29-30) маргиналних група. Наиме, иако је теза о дејству механизма „социјалне инхибиције“ изречена, пре свега, у контексту родних неједнакости у социјалној стратификацији, њена аналитичка вредност се чини прихватљивом и у тумачењу вредновања добијених резултата који се тичу поимања биолошке репродукције. Доминантни културни образац снажно подржан стереотипима у учењу родних улога и изградњи родног идентитета потврђује „тезу да је најефектнији облик опресије онај у коме жртва сарађује. Интериоризација вредносних оцена о властитој инфериорности резултат је објективне немогућности утицаја на властити живот или промене друштва у целини. Истовремено, ма како на први поглед изгледало парадоксално, интериоризација управо тих вредности омогућује релативно безболну интеграцију маргиналаца“ (Благојевић 1991: 27-28).

Графикон 3: Слагање испитаника са ставом да је један од главних интереса сваке нације да жене рађају што више деце – посматрано према полу

Перцепција шанси жена на КИМ за остваривање различитих социјалних улога изван породице

Када се из домена родних односа из угла „пожељног“ пажња пребаци на процену могућности жена да у друштвеном простору добију прилику за радни, политички и јавни ангажман и професионално постигнуће, косметска стварност посматрана очима испитаника показује да полна припадност није без значаја (Табела 2.) .

Наиме, 51% испитаника сматра да жене имају једнаке шансе да добију запослење, док 37% сматра да су њихове шансе мање у односу на мушкарце. Слично је и са одговорима које се тичу могућности жена да добију добро плаћен посао, када око половине испитаника – 53% сматра да оне имају једнаке, а у 36% случајева мање шанси у односу на мушкарце. Прилику да жена на КИМ добије руководећу функцију на послу или да буде ангажована у политичкој и јавној сфери су у 36% (односно 35%) случајева су оцењене као једнаке и у 57% (58%) као мање. Другим речима, значајан део испитиване популације критеријум полне припадности сматра фактором од утицаја приликом освајања социјалних улога која излазе изван граница приватног и породичног живота.

Табела 2: Перцепција шанси жена (у односу на мушкарце) на КИМ за остваривање различитих социјалних улога изван породице

Шансе жана на КИМ	Мање	Једнаке	Веће
За запослење	36.6	51.4	12.0
За добро плаћен посао	35.6	53.4	11.0
За руководећу функцију на послу	57.4	36.0	6.5
За политички и јавни ангажман	57.6	35.3	7.1

Када се добијени одговори посматрају према родној припадности, може се уочити да жене чешће своје шансе оцењују као мање у односу на мушкарце у свим посматраним видовима ангажмана осим кад је у питању прилика за руководећу функцију на послу, али да разлике у одговорима нису велике. Највећа разлика се појављује у одговорима који се односе на могућност добијања запослења за које 41,1% испитаница сматра да су мање, док 31,8% њихових колега дели исто мишљење.

Табела 3. Перцепција шанси жена (у односу на мушкарце) на КИМ за стваривање различитих социјалних улога изван породице – посматрано према полу (%)

	Мање		Једнаке		Веће	
	ж	м	ж	м	ж	м
Шансе жена (у односу на мушкарце) на КИМ						
За запослење	41.1	31.8	45.9	57.3	13.0	10.9
За добро плаћен посао	36.2	34.9	51.2	55.7	12.6	9.4
За руководећу функцију на послу	55.6	59.4	35.6	36.5	8.8	4.2
За политички и јавни ангажман	61.5	53.4	32.2	38.6	6.3	7.9

Иако постотак испитаника који у својим проценама појединачних шанси жена за професионални, политички и јавни ангажман, ни у једном случају не прелазе значајно натполовични износ када их оцењују као мање у односу на мушкарце, одговори добијени поводом образложења мањих прилика за „излазак“ жене ван породице показују другачију слику. Наиме, на питање: „ако мислите да жене имају мање шансе, зашто је то тако“ – одговор је дало чак 87,7% испитаника! Другим речима, питањем којим се желело да дође до разлога за родну дискриминацију на КИМ постигнут је ефекат више – испитаници су отворено казали о њеним размерама на проучаваној територији. Подаци показују апсолутну доминацију става да главне разлоге постојећег стања треба тражити у још увек традиционалној подели родних улога где женама припада огроман део породичних обавеза везаних за домаћинство и родитељство. У 54,5% случајева испитаници су одговорили да је ситуација таква „зато што жене носе већи терет породичних обавеза и родитељства“, а када се томе дода и постотак оних који сматрају да „жене дају приоритет својим породичним обавезама“ (38%) – Табела 4, може се констатовати да преовладавајући образац организације породичног живота с једне, и усвојена родна улога од стране самих жена с друге стране, по мишљењу респондента јесте главна препрека за равноправно учешће жена у друштвеном животу изван породичног миљеа.

Значајан део испитаника – 19.7% сматра да је препрека у професионалном и јавном ангажману жена и чињеница да „послодавци и јавне институције дају предност мушкарцима“, чиме је препознат један од социјалних механизма за репродукцију родних неједнакости. Налази да скоро сваки пети испитаник – 18.3% мање шансе жена за јавни ангажман на простору КИМ између осталог, образлаже и тиме да „је жени место пре свега у породици, а мушкарцу ван породице“, те да „женама за разлику од мушкараца недостаје активизам“ – 13,3%, као и да је „мушкарцима посао и јавни ангажман важнији него женама“ – 12.5% могуће је делом протумачити и као потврду о присуству стереотипа о „типичним“ родним карактеристикама усвојеним током социјализације.

Табела 4. Образложење разлога за смањене могућности жена (у односу на мушкарце) на КИМ за остваривање различитих социјалних улога изван породице

Разлози за мање шанси жена за професионални, политички и јавни ангажман	Самостално	У комбинацији са другим одговорима	Укупно
Зато што је жени место пре свега у породици, а мушкарцу ван породице	4.9	13.4	18.3
Зато што жене носе већи терет породичних обавеза и родитељства	14.9	39.6	54.5
Зато што жене дају приоритет својим породичним обавезама	6.5	31.5	38.0
Зато што послодавци и јавне институције дају предност мушкарцима	14.9	4.8	19.7
Зато што женама за разлику од мушкараца недостаје активизам	0.5	12.8	13.3
Зато што је мушкарцима посао и јавни ангажман важнији него женама	0.8	11.7	12.5
Зато што су жене мање способне од мушкараца	1.6	2.6	3.2
Из неких других разлога	2.2	0.3	
Без одговора			12.3

Учесталост појединих одговора којима се даје образложење за мање шансе жена на КИМ за равноправни третман приликом социјалног ангажмана ван породице показује разлику у перцепцији „криваца“ за такву ситуацију у женском односно мушком делу испитане популације (Табела 5). Наиме, испитанице их препознају у неједнакој оптерећености жена и мушкараца у кући, те најчешћи одговор – 60,8% је да „жене носе већи терет породичних обавеза и родитељства“. Скоро једнаким по „тежини“ жене сматрају и разлог да „послодавци и јавне институције дају предност мушкарцима“ – 55,8%. Међутим, испитанице као значајну – у 39,7% случајева препознају и „субјективну“ околност да „жене дају приоритет својим породичним обавезама“. Стереотипни одговори да је „жени место пре свега у породици, а мушкарцу ван породице“ – 11.7% или да им недостаје активизам – 3.1% су у знатно нижим износима присутни него у мушком делу испитиване популације. Изузетак је стереотиоп о мушкарцима којима је „посао и јавни ангажман важнији него женама“ који је знатно чешћи одговор него у мушкој популацији – 16.4: 8.6%.

Испитанице мушког рода у највећем постотку – 41,3% као једини или један од фактора за ниско учешће жена у социјалном животу изван породице сматрају чињеницу да „послодавци и јавне институције дају предност мушкарцима“. Око једна трећина испитаника мушког рода сматра да жене имају мање шанси за професионални и јавни ангажман јер „носе већи терет породичних обавеза и родитељства“ – 36,2% или „дају приоритет својим породичним

обавезама“ – 32.5%. Сваки четврти мушкарац – 24.8% образложење оваквих родних односа искључиво или делом опажа као последицу уверења да је „жени место пре свега у породици, а мушкарцу ван породице“, чиме заправо потврђују напред изречену констатацију о мушкарцима као вернијим чуварима традиционалног обрасца поделе родних улога.

Табела 5. Образложење разлога за смањене могућности жена (у односу на мушкарце) на КИМ за остваривање различитих социјалних улога изван породице – посматрано према полу

Разлози за мање шанси жена за професионални, политички и јавни ангажман	Самостално		У комбинацији са другим одговорима		Укупно	
	ж	м	ж	м	ж	м
Зато што је жени место пре свега у породици, а мушкарцу ван породице	1.1	8.7	10.6	16.1	11.7	24.8
Зато што жене носе већи терет породичних обавеза и родитељства	15.5	14.2	45.3	32.0	60.8	36.2
Зато што жене дају приоритет својим породичним обавезама	5.9	7.1	33.8	25.4	39.7	32.5
Зато што послодавци и јавне институције дају предност мушкарцима	16.6	13.1	39.2	28.2	55.8	41.3
Зато што женама за разлику од мушкараца недостаје активизам	0.5	0.5	2.6	5.3	3.1	5.8
Зато што је мушкарцима посао и јавни ангажман важнији него женама	0.0	1.6	16.4	7.0	16.4	8.6
Зато што су жене мање способне од мушкараца	1.1	2.2	1.5	3.5	2.6	4.8
Из неких других разлога	1.6	2.7	0.0	0.5	1.6	3.2

Представљени резултати истраживања родних односа из перспективе „пожељних“ улога у породичном вредносном обрасцу показали су да се не може говорити о доминатном профилу вредносне матрице родних релација. Наиме, генерално установљена већа окренутост студентске популације модерном породичном вредносном обрасцу није апсолутна будући да пожељност равноправне поделе породичних обавеза и одговорности не искључује склоност ка прихватању модела породичне организације који подразумева традиционалну расподелу улога између мушкараца и жена. Међусобна корелација понуђених тврдњи – репрезентата различитих породичних вредносних образаца показала је да испитаници који се слажу са неком од тврдњи које припадају традиционалном, у знатно већем постотку прихватају слагање са другом тврдњом истог вредносног обрасца него што испољавају неслагање са било којим ставом који репрезентује модерни вредносни образац и обрнуто. Истовремено, на изглед преовладавајући модерни породични вредносни

образац био је на „провери“ утврђивањем односа испитаника према ставу да је „интерес сваке нације да жене рађају што више деце“. Показало се да је већи део популације сагласан са овим ставом који је у директној супротности са наведеним вредносним обрасцем, чиме је потврђено да у потпуности уобличен „модерни“ родни идентитет у идеално типском смислу не постоји, те да се може говорити о различитим модалитетима „пожељних“ родних идентитета и односа у испитиваној популацији. Треба рећи такође, да су налази показали и већу наклоност женске популације ка модерном породичном обрасцу и мању склоност жена да свој родни идентитет жртвују националном. Упркос поменути разликама важно је истаћи да подаци сугеришу да је снага усвојених традиционалних културних вредности у формирању родног идентитета и дефинисања родних улога довољно велика да се разумевање властите улоге женског дела испитиване популације у различитим сферама друштвености креће од позиције „саможртовања“ (Благојевић 1995, Благојевић 2003) до оне која подразумева родну еманципацију.

Перцепција шанси жена на КИМ за „освајање“ социјалних улога изван сфере приватног и породичног живота показала је да по проценама испитаника, постоји родна неједнакост у испитиваној средини. То је нарочито било видљиво у одговорима који су се односили на образложење узрока за мање шанси жена у односу на мушкарце да на КИМ добију прилику за самоактуализацију кроз професионални, јавни и политички ангажман.

Сасвим је сигурно да би слика о профилу родних односа на КИМ била много јаснија да је истраживање могло бити организовано на општој популацији. Тиме би било могуће уочити не само „одраз“ родног режима на популацији младог и образованијег дела становништва, већ и назнаке о разликама унутар генерацијских, образовних, класних, етничких, конфесионалних група и региона, као неопходним деловима спознаје о природи родних односа и правцу у коме се они крећу, имајући у виду да се они не одвијају у вакууму већ у простору омеђеном процесима „глобалне интеграције у нео-либералном кључу“ с једне, и процесима ретрадиционализације с друге стране.

Литература

- Благојевић, М. (1988) „Неједнакости између полова и друштвена структура“, *Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu, XV*.
- Благојевић, М. (1991) *Žene izvan kruga*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Благојевић, М. (1995) „Svakodnevnica iz ženske perspektive: samožrtvovanje i beg u privatnost“, у: *Društvene promene i svakodnevni život: Srbija početkom devedesetih*, (Bolčić, S. ur.). Beograd: ISI FF, 181-209.
- Благојевић, М. (2003) „Promena vrednosti i rodni režimi u zemljama u "tranziciji": komparativna perspektiva“ *Promene vrednosti i tranzicija u Srbiji: pogled u budućnost*, Beograd: Friedrich Ebert Stiftung, IDN.

- Gajin S. (ur.), (2008) *Zabrana diskriminacije i uznemiravanja žena*, Beograd: CUPS, Swedich Helsinki Committee for Human Right, Centar za mir i razvoj demokratije.
- Đurić-Kuzmanović, T. (2000) „Ka teorijskom okviru istraživanja rodних nejednakosti u Srbiji“, *Sociologija*, XLII (1): 95-.
- Златановић, С. (2005) „Свакодневица у енклави“, *Гласник Етнографског института САНУ* LIII: 83-92.
- Institucionalni mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti* (2006). Beograd: OEBS, Misija za OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori.
- Jednake mogućnosti* (2003). Beograd: OSCE.
- Konstatinović-Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N., Đorić, G. (2004) *Ljudska prava za žene*. Niš: OGI.
- Kornel, R. (2002) *U srcu slobode*. Beograd: Centar za ženske studije.
- Milić, A. (1994) *Žene, politika, porodica*. Beograd: Institut za političke studije.
- Minić, D. (2004) “Nacija i pol u patriotskom spotu BK televizije“ u: *Genero – posebno izdanje: Žene i mediji*, Beograd, Centar za ženske studije: 49-57.
- Mršević, 2002. *Standardi i mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti u demokratskim zemljama*, Beograd: OSCE, Misija za OSCE-a pri Saveznoj Republici Jugoslaviji.
- Rodni barometar – društveni položaj i kvalitet života žena i muškaraca* (2006). Beograd: Altera MB, Gender Research and Consultancy, Asocijacija za žensku inicijativu.
- Стјепановић-Захаријевић, Д. (2008) „Конструкција идентитетских категорија у зависности од породичног вредносног обрасца и социјално-економских карактеристика“ у *Kvalitet međuetničkih odnosa i kultura mira na Balkanu*. Niš: Filozofski fakultet, Centar za sociološka istraživanja.

Jasmina Ivanov

The Profile of Gender Relations in Kosovo and Metohija: Between ‘Desirable’ and Real

Summary

On the grounds of what is nowadays a widely accepted conclusion which originated in the systematised experience of the *Gender and Development* movement, that gender roles in society are not solely biologically given, but that they portray the conditions of the reproduction and the cultural matrix of a particular society in the widest use of the term (the cultural tradition, values, religion, ideological background etc.), the results of the empirical research conducted among students are being examined. Namely, what is being analysed in this paper are the results of investigating the attitude of the students of the University of Priština (with temporary residence in Kosovska Mitrovica) on the ‘desirable’ gender roles within the context of the family value patterns on one hand, and the gender (in)equality in Kosovo and Metohija in view of the chance that women have to win social roles outside the family on the other hand. The perception of gender relations of the examined population may also be interpreted as an indicator of the gender sensibility and the potential for the development of modern value patterns within the population which should serve as the framework for the development of more humane and democratic relations in a specific sociocultural environment.

Key Words: Gender, Gender Roles, Gender (in)equality, Gender Sensibility, Value Patterns